

GAUTAMA BUDDHA AYDINLANMIŞ DÜNYA-ÖĞRETMENİ

Manilal Patel, İstanbul.

Bu yazının konusu "Gautama Buddha - Aydınlanmış Dünya - Öğretmeni" dir. Yalnız "Asya'nın Işığı" olmakla kalmayıp, insanlığın en belli başlı önderlerinden biri olan Buddha, ne yazık ki, bize, ne özel hayatına doğrudan doğruya tanıklık edecek bir şey bırakmıştır, ne de kendi ağzından çıkmış sözlü bir haber. Fakat bu, hintli azizlerle bilgelere özel hayatlarının hikâyesi karşısında takındıkları, o kendilerine has tavra tamamiyle uygundur. Aradıkları hakikatın ilk saflığıyla parıldamasını sağhyabilmek için, gelip geçici varlıkları ve çevreleriyle ilgili olaylar konusunda bile bile susarlar. Bu yüzden, Buddha'nın hayatı ve düşüncesi hakkında bilgi edinmek için, kendi çağında ve daha sonraları izinde yürütenlerin, Buddhist kutsal yazıtlarında yer yer kaydettiklerine dayanmamız gerekir. Bunlar arasında amacımıza en yararlısı, Sthaviravadinlerin Pali külliyatıdır. Bu külliyatın *Tripitakas* veya "Kanunun üç sepeti" adlı bölümü, her halde M.Ö. 241 e kadar derlenip tamamlanmıştır. Bu yüzden bunlar, Buddha'nın yaptıkları ve söyledikleri hakkında, şimdilik bizce bilinen en eski, en güvenilir kayıtlardır. Pali külliyatından derlenmiş, birbirini tutmaz ayrıntılar üzerine bu şekilde kurulu, geleneğe bağlı hikâye, çağdaş yüksek eleştirmeye, fazlaca süslü görülebilir. Ölümünden sonra yıllar boyunca Buddha'nın hayatı çevresinde örülen masallardan, efsanelerden, uydurulup katılanlardan kaçınmak güçtür doğrusu. Bununla birlikte, bu hikâye, 2500 yıldır, bütün Asya'da, sayısız milyonların ülküleri, davranışları üstüne yaptığı geniş, sarsıcı etki bakımından gerçekten son derece önemli ve verimlidir; Batı Dünyasında, bilim tarafından yönetilen bu yirminci yüzyılda bile, sayısı gitgide yükselen birçok erkek ve kadınlar için derin, manevî bir anlam taşır.

Bunun için, Gautama Buddha'nın ilk prenslik hayatını, manevî aranmalarını, kendi kendini aydınlatmasını ve dinî-felsefî öğretilerini gös-

teren bir tabloyu, daha çok *Sthaviravadin* (Pali *Theravada*) yazıtlarına dayanarak çizeceğim.

II

Bundan aşağı yukarı 2500 yıl önce, M.Ö. 563 te, Mahamaya'nın bir oğlu olur. Mahamaya, Kuzey Hindistan'ın Himalaya eteklerindeki Kosala devletinde yerleşmiş olan Sakya oymağının başı, kral Suddhodana'nın baş kraliçesiydi. Doğumdan önce ana-kraliçe bir düş görür: evrenin dört yönünü bekleyen ulu melekler, onu Himalaya'ların kutsal Anavatapta gölüne götürür, yıkarlar; derken, hortumunda bir lotus çiçeği, alımlı, ak bir fil, ona yaklaşır, böğrüne girip kaybolur sanki. Ertesi sabah, sarayın müneccimleri bu düşü, büyüünce Dünya Hükümdarı, ya da Dünya Öğretmeni olacak, olağanüstü bir oğul doğuracağına yorarlar. Doğum için ana-babasının yanına giderken Mahamaya, yolda Sakyaların başkenti Kapilavastu'nun (şimdiki Güney Nepal'deki Padaria'nın) dolaylarındaki Lumbini korusunda sevimli bir oğlan doğurur. Lumbini korusunda doğduğunu söyleyen bu gelenek, M.Ö. 250 de kral Asoka tarafından dikilen ve "Buddha, Sakyamuni burada doğmuştur" yazısını taşıyan taş direktten bir anıtın ortaya çıkmasıyla desteklenmiştir.

Doğumunun beşinci gününde oğlana, gelenek üzere, şahane, muhteşem törenlerle, kelime olarak "bütün hedeflerine ulaşan" veya "talihli" anlamına gelen Siddharta adı verilir. Buddhism'in kutsal kitapları ona ailesinin adı olduğundan, Gautama (Pali'de *Gotama*) derler. Arasına, bu edebiyatta Sakyamuni, yani "Sakya oymağının bilgesi" diye adlandırılır. Kral Suddhodana, geleceğin, kendi çocuğu için neler sakladığını kâhinlerden öğrenmek ister; onların çoğu da, oğlunun en üstün dünya hükümdarı olacağını güvenle söylerler. Fakat başkent dışında yalnız hayatı yaşıyan Asita adında bir aziz, ona saygı sunmak için, oğlunu öne doğru tutan krala yaklaşır. Asita, çocuktaki olağanüstü belirtileri tanıyarak, der: "Ey yüce hakan, ben'im oğluna saygı sunacak. O, bindebir doğan, benzeri az kişilerdendir. Ulu bir seçme bekliyor onu. En üstün bir cihangir de olabilir, bilgeliği tam, ermişliği tam bir Buddha da. Doğrusu, ey kral, sanırım oğlun Buddha olacak!" Asita bu peygamberce sözleri söylerken, gözleri yaşla dolar. Kral şaşarak sorar: "Neden göz yaş döküyorsun?" Asita şöyle karşılık verir: "Yazık, ihtiyarladım, oğlunun Buddhalık şanını göremeyeceğim, duyamayacağım kurtarıcı öğütlerini."

Bu sözler kralı çok düşündürür, ama onu mutlu kılmaz. Onca, hüküm süren bir imparator olarak oğlunun geleceği, büyük şanla, şerefle

doludur; alın yazısı, kutsal bir yalnız hayatı sürmesini gerektirecekse, ne tadı olur bu yaşamın! Bu yüzden Siddharta'yı, büyüyünce bir hükümdarın şanlı yolunu bile bile seçecek, başka herhangi bir yoldan sakınacak şekilde yetiştirip eğitime karar verir. Siddharta böylece, saray ihtişamı içinde, en iyi eğitimle, bir prens yakışır sporlarla — özellikle okçu olarak — yetiştirilir. Babası, bütün bunlarda Siddharta'nın akraba çocuklarından ve arkadaşlarından üstün bir başarı gösterdiğini sevinçle görür.

Buddhist metinlerde yazılı, gençliğinin birçok olayları arasında, Buddha'nın tabiatındaki eğilimleri gösteren, daha sonraki alın yazısı için belirtiler sağhyan birkaçını burada anlatacağım.

Günün birinde Devadatta, Siddharta'nın amca çocuklarından biri, okuyla göğün yükseklerinde uçan bir kuşu vurur. Zavallı kuş, kanatlarını çırpa çırpa aşağı iner. Tesadüf bu ya, Siddharta'nın gezindiği bahçeye düşer. Yaralı kuş için gönlü acımayla dolan prens, hemen ona koşar, oku yavaşça çekip çıkarır; yaralı kanadına iyileştirici otlardan basar. Devadatta, avının başına gelenleri öğrenince, kuşunun hemen geri verilmesini ister. Siddharta ısrarla karşı koyar: "Kuşun canını alamazsın; onu yalnız uçmadan ettin; kuşu sana geri vermiyeceğim" der. Devadatta ise, isteğini korkutmalarla üstelemiş olacak ki, kral, amca çocukları arasındaki çatışmayı duyunca kendisi araya girer, bu dâvanın da bilgeler kuruluna sunulmasını buyurur. Bilgelerin kararı ise şudur: "Devadatta kuşun canını almağa çalıştı; Siddharta ona can verdi. Can verenin kuşa sahip olmağa, can alandan daha çok hakkı vardır. Can alınca tanrılar bile geri veremez onu." Kararın mantığı açık ve inandırıcıdır; kuşu yeneden yükseklere kanatlanabilmek için, yetesiye kuvvetleninceye kadar, Siddharta ona şefkatle bakar. Devadatta, karardan hiç memnun kalmaz şüphesiz; uzun zaman kalbinde öfkeyle kıskançlık besler.

Asita'nın kehanetini aklından çıkarmıyan kral Suddhodana, oğlunun hayatın yalnız güneşli yanını tamyacak şekilde günlerini geçirmesi için, bıkmadan, usanmadan uğraşır. Buddhist metinlerinin birinde şöyle der Gautama'nın kendisi: "Emrimde üç saray vardı, biri kışlık, biri yazlık, üçüncüsü ise yağmur mevsimi içindi. Dört yağmur ayı süresince, kadın şarkıcılar eğlendirirdi beni, yağmurluk sarayımdan dışarı adım atmazdım...» Kral, hasta yahut üzgün birinin, prensin önüne çıkmaması, acıdan, hastalıktan, ölümden önünde söz açılmaması için gizli emirler verir. Siddharta'nın, onsekiz yaşına kadar içinde büyüdüğü ihtişamın doruğu da prenses Yasodhara ile evlenmesidir. Siddharta prensesi, açık bir yarışmada kahramanlık gösterip, en iyi okçu sayılan kıskanç am-

ca çocuğu Devadatta, kılıçta ün salmış Nanda, usta binici Arjuna gibi bütün diğer şöhretli rakiplerini yenerek kazanmıştı. Kral Suddhodana, oğlunun hayatındaki bu gelişmeye son derece sevinir şüphesiz; bu mutluluğunun belirtisi olarak, yeni evlilere, yeni kurulmuş bir saray daha armağan eder.

Ama Siddharta'nın içi pek rahat değildir: ona, ne bolluk içinde geçen o saray hayatı yetmektedir, ne de mutlu bir yuvanın şefkati. Dünyanın acılarını anlamasını önlemek amacıyla babasının aldığı tedbirlerin hiçbiri işe yaramaz; çünkü Siddharta, kehanetin söylediği gibi, bu dünyadaki prens hayatının düzgün akışını, tâ derinlerden değiştiren, onu, manevî aydınlanmayla, iç huzuruyla dolu bir hayatı aramağa zorlayan o dört belirtiyi görür. Söylendiğine göre, bunu prensin göreceği bir şekilde düzenliyen tanrıların kendileridir, çünkü insanın alın yazısını onlar her zaman bilirler. Bir gün prens, ülkesinde arabayla gezinirken, yüzü buruşukluklarla dolu ihtiyar bir dilenci görür; derin bir şaşkınlık içinde, yıpranmış adamın neden öylesine iğrenç olduğunu, sadık arabacısı Channa'ya sorar. Channa, ihtiyarlık yüzünden böylesine iğrenç olduğunu, zamanı gelince, bütün yaşayan insanların yaşlanıp kocamalarının kaçınılmaz olduğunu söyler. Bu yeni, ama acı olayı öğrenmekle Siddharta altüst olur; uzun zaman derin düşüncelere dalar. İlk belirtidir bu. Bir zaman sonra, aynı şekilde ikinci belirtiyi karşılar. Veba ateşleri içinde kıvranan ağır bir hasta görür. Hastalıkla acının bu dünyadaki insanlarda sık sık rastlanan bir alın yazısı olduğunu Channa'dan öğrenince, Siddharta'nın aklı büsbütün karışır. Daha sonra, yakınları tarafından yakılma yerine götürülen bir ceset şeklinde görünen üçüncü belirtiyi, prensin iç dünyasını korkunç sorularla sarsar: ölüm herkesin mi başına gelir? Mağrur prensler, güçlü insanlar da mı ölecektir? Ölümden kaçınılamaz mı? Sakınılmaz hastalık, çökme ve ölümün bu tek tek olayları, ona evrensel bir hastalığın belirtileri olarak görünür. Dördüncü belirtinin ise ümit verici, avutucu bir görünüşü vardır. Bu sefer Siddharta, yorgun, temiz yüzü sevinçle, huzurla parlayan, şehir şehir dolaşan kutsal bir yalnızla karşılaşır. Görünüşü onu öylesine etkiler ki, insanlar arasındaki bu hayatı bırakmayı, kendisi de şehir şehir dolaşan bir keşiş olarak alın yazısını gerçekleştirmeyi arzular.

Tam bu sıralarda prens, karısı Yasodhara'nın bir oğlan doğurduğunu öğrenir. Siddharta hiç sevinmeden: "Bu da başka bir bağ" diye haykırır. "Bağ" için sanskritçe bir söz olan *rahula* kelimesini kullanır; bu yüzden oğlu, Rahula adıyla tanınmıştır.

Dünyalık olarak Siddharta'nın her şeyi, — yüksek mevkii, büyük

serveti, parlak sıhhati, mutlu bir yuvası, sevimli karısı ve canayakın bir oğlu — vardı; yine de bütün iç varlığı gitgide artan bir tatminsizlikle tedirgin oluyordu. Bu göz alıcı bolluğun bağlarından kurtulmak, hürriyete kavuşmak için şiddetli bir istek vardı içinde. Çevresini kuşatan şeylerin, duyu hazlarının görünüşünden arta bakmağa zorhyan, karıştı konulmaz bir itilim kalbini ve aklını kaplamıştı. Böylece, bir gece yarısı, ay bütün ihtişamıyla parlarken, sarayda herkesin derin bir uykuya daldığı bir sırada Siddharta, arabacısı Channa'yı uyandırır, ondan sevdiği atı Kantaka'yı eğerlemesini ister. Uykuda olan sevgili karısına, sevgili oğluna son bir defa bile bakmadan geceye dalarak uzaklaşır. Doğrusu, ne kadar gerçek *Bhagavadgita*'nın şu sözleri:

ya nisa sarvabhutanam tasyam jagarti samyam,

yasuam jagrati bhutani sa nisa pasuato muneh. (II, 69)

“Bütün varlıklar için gece olan, eğitilmiş ruh için uyanma vaktidir. Bütün varlıklar için uyanma vakti olan, gören bilge için gecedir.”

Gün ağarırken Siddharta, baskentten uzak bir yerde, prenslik süslerini, giysilerini çıkarıp, yalnızlık abasını giyer. Asaletini belirten lüle lüle saçını kendi kılıcıyla keser. Bütün bunları Channa'ya vererek ondan, babasına gitmesini, kendisinin bundan böyle dünyadan çekildiğini, evsiz, barksız bir hayata başladığını söylemesini ister. Siddharta, “*mahabhiskramana*” diye bilinen “büyük feragat” i böyle gerçekleştirdi ve eşsiz manevî aramalarına başladı.

İlerde, aydınlanmasından sonra, Gautama Buddha, manevî aramaları üzerine şöyle diyecektir: “İki türlü arama vardır, asil (arya) ve asil olmıyan (anarya) arama. İnsan, azalmak, yok olması gereken şeylere değer verir, onları secer, onlara kavuşmağa uğrasırsa kendini son derece mutsuz kılar; bu asil olmıyan aramadır. Asil aramaya gelince, insanı mutlu kılan yalnız odur. Manevî hayatın bilgeliğiyle iyiliğidir”. Sonra devam eder: “Evet, aydınlanmamdan önceki günlerde, ancak Bodhisattva iken, daha aydınlanmadığım için, zaman içinde değışen ve ölen şeylere değer verirdim. Ama düşündüm: neden bunları bırakıp beni bu elem hayatından öte, mutlu bir hayata götürecek kutsal bir hayatın mutluluğunu aramıyayım? Böylece bir gün, — çok gençtim, kapkara saçıma ak düşmemişti daha — gençliğimin bütün güzelliği içinde saçımla sakalımı kestim, sarı bir elbise giydim ve manevî, kutsal bir yolculuğa çıktım.

III

Manevî aranmasının ilk zamanlarında Siddharta, ara vermeden evden eve, köyden köye dolaşarak yemeğini dilenmeye ve bir *guru* (öğretmen) aramağa başlar, fakat çok geçmeden bu dolaşmayı bırakır, bir dağ yalnız olur. O diyor: "Hakikatı ararken, eşsiz huzura götüren o üstün yolu ararken, *Alara Kalama*'ya vardım; öğrencileriyle kalmak, yönetimi altında çalışmak için, ondan izin istedim." Alara Kalama, felsefî bilgisi ve başarılarıyla ün salmıştı. Siddharta ondan temaşa (contemplation) yolunu ve Upanishadlarda öğretildiği şekilde *Brahman* bilimini öğrendi. Ama Alara Kalama'nın yanındaki bu çalışkan öğrenciliği bile, yalnız bilgi ve düşünce eğitiminin, insanı son kurtuluşa, ölümlü hayatın keder ve acısından kurtulmağa götürebileceğine inandıramadı onu. Bu yüzden Kalama'yı bırakır. Ramaputra adında başka, ünlü bir öğretmeni dener; ama aynı iç güvensizlikten dolayı ondan da uzaklaşır. Bu sefer yeniden tek başına aramalarına koyulur.

O zamanlar, eski Hindistan'da, bazı yalnızlar arasında çok yaygın bir inanca göre, hayatın *summum bonum*'una, ancak kendi kendine işkence etmekle gerçekleştirilen şiddetli acıyla erişilebilirdi. Siddharta, bu sefer kendi kendini ezme yolunu denedi, kendini her türlü acılara uğrattı. Tehlikeli yaşıyor, günlerle gecelerini ıssız yerlerde, vahşi ormanlarda yahut hayalet dolu ölü-yakma yerlerinde geçirerek savrukça dolaşıyordu. Vücudunun tabii ihtiyaçlarına aldırmıyor, en basit arzularını bile bastırıyor, hareketli bir iskelet olacak kadar kendini aç bırakıyordu. Bir zamanlar, günde bir tek danı tohumuyla geçindiği söylenir. Bu böylesine sert kendi-kendini-ezme altı yıl sürdü, ama Siddharta'nın aradığı hakikat, düşüncesinin ufkunu aydınlatmamıştı daha. Bir ara, o, Magadha'da, Uruvela'da yerleşince aynı sert hayatı süren beş yalnız, öğrenci olarak ona katıldı.

Altı yıl gibi uzun bir zaman boyunca kendisine uyguladığı korkunç eziyetler yüzünden bir an geldi, gürbüz vücudu dayanamaz oldu artık. Birgün, derin düşüncelere daldığı bir sıra, fazla bitkinlikten düşüp bayıldı. Mutlu bir tesadüf olarak, bir keçi çobanı onu görür, hiç düşünmeden keçilerinden birinin memesinden Siddharta'nın ağızma süt sağlar. Taze süt Siddharta'yı kendine getirir; birden, uzun oruçlar, ağır işkenceler gibi aşırı şeylerin insan için pek az faydası olduğunu, ya da hiç olmadığını anlar; insanın manevî ilerlemesine yardım etmekten çok, engel olurlar. Üstün bir düşünme ve saf bir görme kabiliyeti için sıhhatli, güçlü bir vücut gerekir. Musiki bozulmasın, melodi dağılmasın diye telleri

fazla germeğe, ama fazla gevşemeğe de gelmeyen bir saz gibidir hayat. Böyle düşünerek keçi çobanından biraz daha süt ister. Ama iyi çoban bu sefer çekinir; aşağı sınıftan olan vücudunun dokunuşu kutsal insanı kirletmesinden korkar: o çağlar geçerli olan kast düzeninin inançlarına göre böyle bir şey suç sayılırdı. Siddharta ise der: “İyi veya kötü huy-lardan başka hiçbir sınıf yoktur. Bunlarsa insanın hareketlerinin sonuçlarıdır. Bana süt getirmen iyi bir harekettir, bunun için ben seni iyi bir sınıftan sayıyorum. Kötü hareketler kötü insan, iyi hareketler iyi insan yaparlar...” Bu sözlere çok sevinen keçi çobanı koşarak Siddharta’ya, elde edebileceği en nefis süttten getirir. Beş öğrencisi ise, Siddharta’nın kolaylık ve bolluk hayatına alışıkça döndüğünü düşünerek tiksinti du-yarlar, ansızın çekip giderler.

Gaya şehrinin dışında genç bir anne, Sujata, kaynamış pirinçle süt-ten özel olarak hazırladığı bir çanak çorbayı “benim gibi gerçekleştir-sin dileklerini” diyerek, candan bir duayla, Siddharta’ya sunar. Çorbayı içip yakındaki Niranjana (şimdiki Phalgu) ırmağında yıkandıktan sonra Siddharta, kocaman bir *Pipal*, ya da Bo ağacının altına oturur; huzur verici, ama sarsılmaz bir karara varır:

*Ihasane susyatu me sariram
tragasthimansam pra'ayam ca yatu,
aprapya bodhim bahukalpadurlabham
nāvāsanat kayametaccalisyati.*

Lalitavistra.

“Burada solum vücudum; derim, kemiklerim tam yokluğa varsın!
Vücudum bu yerden ayrılmıyacak aydınlanmaya erişmeden,
ki çağlar bile geçse güçtür buna ulaşmak!”

Artık otuzbeş yaşında olan Siddharta, böyle sarsılmaz bir kararla, ağacın altına lotus biçiminde oturur, o dolun ay gecesi boyunca, derin düşüncelere dalar; tam kırkdokuz gün aynı şeyi yapar. H. G. Wells, “Ta-rihin genel çizgileri” adlı kitabında (s. 207) der: “Akıl, önemli ve ka-rışık bir meseleyi yakalayınca, adım adım ilerliyerek fikirlerini gü-ven altına alır, kazançlarının pek farkına varmaz; ama öyle bir an gelir ki, beklenmedik bir aydınlanmanın etkisiyle birdenbire zaferin farkına varır. Gautama’ya da böyle oldu herhalde.”

Dünyevilik ve haz düşkünlüğünün kötü ruhu Mara’nın, ilkin her türlü baştan çıkarma yollarıyla, sonra da kasırga, fırtına, deprem, tufan-la korkutarak, Siddharta’nın kararını sarsmak için boş yere nasıl uğraş-tığını; Mara kendisinden tanık isteyince, Siddharta’nın iyiliğine, iyilik

severliğine toprağın nasıl tanıklık ettiğini, Mara'nın gönül çekici kızları Arzu, Haz ve Tutku tarafından Siddharta'nın nasıl ayartılmadığını, Buddhismin kutsal metinleri canlı bir dille anlatırlar. En sonunda Gautama, manevî aranmasının amacına, aradığı hakikatın gerçekleşmesine, yani aydınlanmaya erişir. O, acı çekmenin bilmeceğini, kederin sırrını çözdü; bu dünyadaki bunca sefaletle mutsuzluğun sebebini yalnız bulmakla kalmadı, her kötülüğü yenme, en üstün mutluluğu kazanma çaresini de buldu. *Buddha* yahut "Aydınlanmış olan", *Samyak Sambuddha* ya da "Ençok Aydınlanmış Olan", *Arhat* veya "Değerli", Mara'yla kötü güçlerine karşı zaferinden dolayı da ona *Vira* yahut "Kahraman" ve Jina ya da "Yenen" denildi.

Böyle bir iç gerçekleşmenin amacına erişmek için yürünen yollara gelince, bunları *Majjhima Nikaya*'nın *Anupada Sutta*'daki (III) *Buddha*'nın kendi sözleriyle burada anlatayım: "Her noktada, 'ne-algı-ne-de-algısızlık' alanının üstüne çıkarak duygu ve algının söndüğü yerde geliştirdim, barındım. Anlayış yordamıyla bunu görünce bütün kirlerim döküldü, verdim. Buna düşünceyle eriştim; düşünceyle buna erişince artık sönmüş, değişmiş olan eski niteliklerle ilgili görüşüm bana, bütün bunların *var olmadıklarını*, meydana geldiklerini, meydana gelmekle de kendilerini tamttıklarını söyledi. Böylece, bütün bu nitelikleri arzulamadan, onlardan iğrenmeden, onlara dayanmadan, apayrı, gönlümle başbaşa yaşadım; ötede hiç bir sığınmağın olmadığını, olmayacağını biliyordum artık."

Böylece Gautama, Aydınlanmış Olan, bütün kötü düşünceleri, bütün kötü eğilimleri — arzuları (*trnsa*), ilgileri (*raga*), tiksintileri (*arati*) — tam olarak yendi; varlığın — yalnız ben'in değil, insanın bütün alın yazısının ve bir bütün olarak evrenin — sırlarının gittikçe derinleşen bir görüşüne erişti. Bundan sonra "*Tathagata*" yahut "Hakikate Erişen" olarak tanınmasına şaşmamak gerek. Yahut kutsal bir yazıtın dediği gibi, "Onu eksiksiz anlatabilmek, Soy Erdeme, Soy Merkezlenmeye (Concentration), Soy Algıya, Soy Kurtuluşa kavuşan, bunlara eksiksizce erişen birini, eksiksiz anlatmakla olur."

Tam o sıra *Buddha*'nın zihninde bir şüphe uyandı: bilgisiz, kendi kendini köleleştirmiş insanlarla dolu bu görüntüsüz dünya, onun en çetin yoklamalardan ve zaferden sonra gerçekleştirdiği hakikatın anlamını kavrayabilir miydi acaba? Denildiğine göre, öğretisinin az bulunur erdemlerini insanlığa öğretmesini, gözleri gören, kulakları işiten kimsele-re kurtuluş kapılarını ardına kadar açmasını *Buddha*'ya tanrı *Brahma*'nın kendisi ilham etmiştir (*Majjhima Nikaya* I, 171).

IV

O günden sonra Buddha, bilgelik ağacı diye bilinen Bo ağacından ayrılarak, Hint şehirlerinin en kutsalına, Banaras'a, gider. Orada İsipatana'da (şimdiki Sarnath'ta) Geyik Bahçesinde, beş eski sofu öğrencisiyle karşılaşır. Onlar, ilkin hor gördükleri halde, az sonra Gautama'nın, Aydınlanmış Olanın, saf, ışık saçan varlığındaki büyüye kapıldılar. Buddha onlara, Buddhist kutsal yazıtlarında "*Dharma-cakra-pravartana*" yahut "Kanun çarkının harekete geçmesi" diye anılan ilk din öğretisini verir. Böylece bu beş sofu yeniden öğrencisi olurlar. Buddha'nın öğrencileriyle taraftarlarının meydana getirdiği çevre çabucak genişler. Birkaç gün içinde diğer altmış genç, Buddha'nın öğrencileri olmayı kabul ederler. Buddha, bunları gerektiği gibi yetiştirince, Buddhist öğretisini yaymaları için her tarafa yollar. Onlara, "Gidin, başında pek iyi, ilerleşişinde pek iyi, ereğinde pek iyi olan öğretiyi bildirin, eksiksiz hayatı yayın, kutsal hayatı. Arzunun, tutkunun tozuyla gözleri büsbütün körleşmemiş varlıklar vardır bu dünyada. *Dharma*'yı öğrenmezlerse yok olacaklar. Onu sizlerden öğrenip anlayacaklar" dedi. Bu altmış öğrenci, Buddhismin ilk elçileriydi. Buddhist elçilerin yabancı, bilinmedik yerlere, insanlara kendilerini düşünmeden, tam bir bağlılıkla gittiklerini belirtmek için Buddha ile, vahşi, hırçın insanların yaşadığı bir ülkeye, Sunaparanta'ya gitmeyi kabul eden öğrencisi Punna arasındaki şu konuşmayı buraya aktarayım:

Buddha — Punna, Sunaparanta'nın insanları hırçın olur, azgın olurlar, orada sana karşı kötü davranırlar, sana söverlerse, onlar için ne dersin?

Punna — Sunaparanta'nın iyi halkı bana vurmaktan kaçındıkça, ne iyi insanlarmış derim, Efendim.

Buddha — Ya sana vururlarsa?

Punna — Sunaparanta'nın iyi halkı beni taşlamadıkça, ne iyi insanlarmış derim, Efendim.

Buddha — Ya seni taşlarsa?

Punna — Sunaparanta'nın iyi halkı bana dayak atmadıkça, ne iyi insanlarmış derim, Efendim.

Buddha — Ya dayak atarlarsa?

Punna — Sunaparanta'nın iyi halkı beni bıçaklamadıkça, ne iyi insanlarmış derim, Efendim.

Buddha — Ya seni bıçaklarsa?

Punna — Sunaparanta'nın iyi hıalığı beni öldürmedikçe, ne iyi insanlarmış derim, Efendim.

Buddha — Ya seni öldürürlerse?

Punna — Beni öldürürlerse, Efendim, o an, ödevleri başında ölü mü sessizce karşılıyarak öğrenciliklerini gösteren öğrencileri varmış derim, Usta'nın. Son düşüncem bu olurdu, Ulu Efendimiz.

Buddha — Güzel doğrusu, Punna. Kendi kendini böylesine buyruk altına alırsan, Sunaparantahlara öğretmenlik edebilirsin.

Aydınlanmış öğretmen olarak Buddha'nın ünü, Hindistan'da hiçbir zaman bunca yayılmamıştı. Birçok ülkelerin hükümdarları, onu ve taraftarlarını ağırlamak, onlardan din öğütleri almak konusunda yarışıyorlardı birbirleriyle. Öğrencilerin sayısı gittikçe artarken Buddha, günlük dilde *Sangha* yahut "Sadakayla geçinen Rahipler sınıfı" denilen Buddhist birliğini kurdu. Bunlar birbirlerine ortak bir bağla — yani sarı abayla — ve Buddha'nın kendisi tarafından kurulan düzenle bağlıydılar. *Sangha*'nın ödevi, yolunu şaşırmış dünyaya, *Dharma*'yı — Buddha'nın öğretisini — öğretmek, mahkûm yığınlara, sonsuz huzura götüren ahlâk yolunu göstermekti.

Buddha'nın öğrencileri arasında, en önemlilerinden birkaçını burada anabilirim. Adları ilk önce Upatissa ve Kolita olan Rajargha'nın yalınları, Sariputta ve Mogallana, Asvajit'ten — Buddha'nın ilk beş taraftarlarından birinden — Buddha'nın öğretilerini işittiler; onların yok olmaz niteliğinden öylesine etkilendiler ki, *Sangha*'ya girebilmek için kendileri Buddha'ya yalvardılar. Upali, Buddha'nın ölümünden sonra toplanan ilk kurulda düzenin kurallarını, nizamlarını içine alan *Vinayapitaka*'yı okumasıyla tanınıyor. Metafizik görüşlerle ilgili *Abhidharma-pitaka*'yı okuyan Kasyapa, kurulun başkanıydı; söylendiğine göre, Buddha'nın vücudunu yakma töreni, onun da bulunabilmesi için daha sonraya bırakılmıştır. Usta'nın dolaşırken anlattığı hikâyeleriyle, simbo-lik masalları içine alan *Suttapitaka*'yı anlatan Ananda, Buddha'nın amca çocuklarından ve son günlerinin gözde öğrencilerindendi; o, hocaya tam bir şefkatle, tam bir bağlılıkla bakmıştı. Buddha tarafından tarikata alınan son öğrencilerden Sudhadra daha önce gezgin bir keşişti.

Buddha'nın öğretim yollarıyla ilgili, Buddhist kutsal yazıtlarında sayısız hikâyeler vardır. Ayrıldığı zamandan oniki yıl sonra Kapilavastu'ya döner, *Suddhodana*'yı, *Yasodhara*'yı, *Rahula*'yı ve sarayın diğer birçok üyelerini, öfkeden, kıskançlıktan kalbi temizlenmemiş amcaoğlu *Devadatta*'yı bile tarikata kazandırır. *Gautama*'nın süt anası *Kisa Gotami*,

Buddha'dan bir Rahibeler Sınıfı kurmasını ister; o, biraz durumsadıktan sonra, bunun kurulmasına izin verir. Kıskançlığını yenemiyen Devadatta, birgün, kıskançlığı azdığı bir sıra, Buddha yolda giderken, kudurmuş bir fili üstüne salar. Ama kudurmuş canavar, hemen Buddha'daki karşı konulmaz şefkatin ve korkusuzluğun (*haruna ve abhaya*) büyümesine kapılır. Uysal, sessiz bir yaratık gibi eğilir, ayaklarına kapanır. Sak-yalarla komşuları Koliyalar arasında savaş kopmak üzeredir. Buddha, iki ordugâhın arasına korkusuzca atılır; kana susamış düşmanlığın boşluğunu, kötülüğünü anlatarak bu savaşı önler. Bir gün, ülkeye ürkü salan kötülüğüyle ün almış bir hayduttan, Angulimala'dan söz edildiğini duyar. Buddha, tek başına haydutun mağarasına gider, onu, bütün adamlarıyla birlikte korkunç işlerinden alır, iyilik, barışsever bir yaşama yoluna koyar. Buddha'nın öğrettiği, eylediği *ahimsa* ve *maitri*, yani şiddetsizlik ve sevgi, yalnız tek tek kişilerin değil, yığınların da manevî yükselişinde hârikalar yaratır.

Buddha, öğretisinin soy hakikatlerini en bilgisiz, en sıradan yığınlara bile nasıl inandırır; işte bunu gösteren dokunaklı bir hikâye: Kisa Gotami adlı bir kadın, tek çocuğunun zamansız ölümünden duyduğu kederle altüst olur. Keşişin birinden, ancak Sakyamuni Buddha'nın ölüme çare bulabileceğini öğrenince, ona gider, çocuğunu yeniden hayata kavuşturması için yalvarır. Buddha, ilkin ondan, ölüm görmemiş bir evden, sevilen birinin ölümünden ileri gelen yokluk acısını duymamış bir aileden bir avuç hardal tohumu getirmesini ister. Kadıncağız böyle bir tohumu aramak için kapı kapı dolaşır, ama hiç ölüsü olmayan aile bulamaz. Sonunda, ölümün herkesin başına geleceğini, acının, dünyevî hayatın özünde bulunduğunu anlar. O zaman Buddhist rahibeler sınıfına girer, huzuru Buddhist Dharma'da bulur. Buddha ve Sangha'sı, kendilerine acımadan, yılda sekiz ay köyden köye dolaşarak Dharma'yı türlü türlü insanlara öğrettiler. Dört yağmur ayı süresince uygun bir yerde, yahut bir bahçede yağmurların dinmesini beklerlerdi. Seksen yaşına kadar Buddha, Hindistan'ı baştanbaşa dolaşarak Sangha'nın bir çok kollarını ve manastırlarını kurdu; kutlu sözünün yüce şanını olağanüstü bir başarıyla yaydı. Buddhism'in "üç cevherli" sesi:

*Buddham saranam gacchami/
Sangham saranam gacchami/
Dharmam saranam gacchami//*
"Buddha'ya sığınırım.
Sangha'ya sığınırım.
Dharma'ya sığınırım."

ülkenin her köşesinde milyonlarca Hintlinin kulaklarında çınladı, gönüllerinde bir sevgi ve doğruluk alevi tutuştu.

Buddha, Hindistan'da halk dinine yeni bir yön kazandırdı. *Upani-shadların* bir çok temel kavramlarını yeniden dile getirdi, onları dahabir pekiştirdi. Söz gelişi: Karma öğretisini (evrensel neden-etki kanunu), samsara (doğma-ölme-yeniden doğma çemberi) öğretisini, kendi kendini tutmayla dünyevî hazlardan vazgeçme öğretisini kabul etti. Fakat, Veda kutsal yazıtlarına karşı beslenen kör inanca karşı geldi. Mutlak gerçeklik üstüne sonu gelmez spekülâtif kuramlara kapılmadı. Alın yazılarını, sırf tanrılara sundukları kurbanlara dayatmağa bırakamazdı insanları; onlara, herkese sevgi, şefkat göstermeyi, etkin merhametle (dynamic compassion) dolu bir hayat sürmeyi ilham etti. Buddha halk dinini insanlaştırdı; onu *Dharma*'nın sert ahlâkî yükselmesi içinde arıttı. İnsana doğrudan doğruya, kendi basit, yerli diliyle, bıkmadan, usanmadan yaklaşarak, onu, kendisinin yeniden kurduğu ahlâka yükseltti.

Buddha seksen yaşında iken, dünyevî varlığının sonu geldi: Sonunun pek yaklaştığını anlamış olacak ki, o günlerde öğrencilerine sık sık, bu vücudun artık her mafsalı gıcırdayan, fazla kullanılmış bir arabaya benzediğini söyler dururdu. Ayrıca, kendisi göçüp gittikten sonra, *Dharma*'nın (Öğretinin, Hakikatın) kendisinden başka, hiç kimsenin önder olmamasını öğütledi; bunun üzerinde ısrarla durdu. Herkes kendi kendinin dostu, filosofu, kılavuzu, kendi kendisinin چراغی, ışığı, sığınağı olmalıdır. Hernekadar maddî vücudu Pava'da hastalığa tutulduysa da, gücü yettiği sürece dolaşmaktan, insanlara yol göstermekten vazgeçmedi. Sonunda, Kusinara (Pali Kusinara) şehri dolaylarında bir *Sal* ağacının altına uzandı, o dolun ay gecesi, kendisini çevreleyen Ananda ile öteki öğrencileri arasında son nefesini verdi. Onlara — gelecek bütün nesillere de son sözleri şu oldu: “Bütün bileşik şeyler bozular. Kendi kurtuluşunuz için durmadan çalışın!» Gerçekten şarkı gibi söylenmişti bu:

Göçer bütün bileşik nesnelere; onlara vergi doğmak, kocamak

Doğunca bir kez, yok olmak yeniden; dindirmek en büyük mutluluktur, onları.

Gautama Buddha'nın vücudu böyle çözüldü ve *mahaparinirvana*'ya yahut “Son sönüşe” erişti. Bir Buddhistin diyebileceği gibi: “Bilgelik چراغını süreksizlik yeli söndürdü.” Ama yine de Buddhist metinler o zamandan beri onun ölümsüz (*Majjhima Nikaya* I, 172; *Vinayapitaka*, I, 6; *Itivuttaka* 46, 62), doğmamış, yaşlanmaz, ölmez, (*Khuddakapatha* yorumu 180; *Dhammapada* yorumu I, 228) olduğunu bize hatırlatır. *Sam-*

yuta Nikaya (I, 71) der: “Vücut yaşlanır, Dharma ise yaşlanmaz.” Buddha, Dharma ile kendisini bir kıldı. Bu durumda artık, çırağ ile ışık, ateşle alev bir ve aynı şeydir. Yine *Samyuta Nikaya* (I, 48) der: “Vücut ölür, ad kalır.” Bu bize Rgvedaların, (VI, 18, 7) *amartyena namnati pra sarsre*, yani “ölümsüz bir adla kendini uzaklara yayar” mısraını hatırlatır. *Brhadaranyaka Upanisad*'ta (III, 2, 12) Yajnavalkya, *Jaratkarava Artabhaga*'ya öğretir ki, kişi ölünce adı onu bırakmaz, ad gerçekten sonsuzdur (*anantam vai nama*). Bu ise yine bize Rumi'nin Şems-i-Tebriz'de yazdığını (XII) andırır: “Gördüğünüz her biçimin ilk örneği, yersiz bir dünyada bulunur; biçim bozulmuş, ne çıkar, asıl örnek durduktan sonra.”

V

Aydınlanmış öğretmen böylece göçüp gitti; öğrettikleri kaldı, ölümsüz Dharma. Buddha bir zamanlar kendi söylemişti: “Dharma'yı bilen beni bilir; beni bilen Dharma'yı bilir” (*Samyutta Nikaya* III, 120; *Milinda Panha* 73). Şimdi Buddha'nın dinî ve felsefî öğretileri için birkaç söz söyleyeyim. Bunda dikkatimizi ilk çeken şey, Buddha'nın ilk beş öğrencisine anlattığı *Dhammacakkappavatana Sutta*, yani “Kanun çarkının dönmesi öğüdü” dür. Bu, “Dört Soy Hakikat”, “Sekizli Soy Yol” gibi, Buddhismin temel öğretilerini içine alır. İşte bundan bazı önemli parçalar:

“Keşişin (yani dünyadan ayrılanın) sakınması gereken iki uç vardır. Bu iki uç nedir? Alçak, kaba, bayağı, soysuz, faydasız tutkuların aranması; üzücü, soysuz, faydasız kendi kendini ezmenin aranması. Tat-hagata'nın Orta Yolu, bu her iki uçtan sakınır: görme gücüyle bilgelik verir, huzura, içten kavrayışa (insight), aydınlanmaya, *Nirvana*'ya götürür. Bu Orta Yol nedir?... Bu, Sekizli Soy Yol, yani Doğru Görüş, Doğru Karar, Doğru Söz, Doğru Eylem, Doğru Yaşayış, Doğru Çaba, Doğru Hatırlama ve Doğru Düşünmedir. İşte, ey keşişler, budur Orta Yol...”

“Ve bu, ey keşişler, Acımın Soy Hakikatıdır. Doğuş acıdır, ihtiyarlık acıdır, hastalık acıdır, ölüm acıdır, hoş olmıyan şeylerin teması acıdır, hoş şeylerden ayrılma acıdır, her gerçekleşemiyen istek acıdır. Kısaca varolmanın bütün beş kümesi (aggregates) acıdır.

İlgiye değer bir nokta: Buddha'nın doğumu, aydınlanması, ölümü hep Vaisakha (Mayıs) ayının, dolun ay gününe rastlar. Yine o, Lumbini korusunda bir ağacın altında doğdu, Gaya'da bir ağacın altında aydınlığa erişti, Kusinara'da bir ağacın altında *Parinirvana*'ya girdi.

“Ve bu, ey keşişler, Acı Kaynağının Soy Hakikatıdır. Acı, yeniden doğmaya, sevince ve ihtirasa götüren, hazzı bir orada, bir burada arıyan arzudan — duyu hazlarını arzulamadan, varolma arzusunun, varolmama arzusunun — doğar.

“Ve bu, ey keşişler, Acının Dinmesinin Soy Hakikatıdır. Arzunun büsbütün dinmesidir bu; öyle ki, ondan ayrılınca, ondan kurtulunca, ondan çözülnünce, onunla bütün ilgileri kesince, hiç bir tutku kalmaz.

“Ve bu, ey keşişler, Acının Dinmesine Götüren Yolun Soy Hakikatıdır. Sekizli Soy Yol, yani Doğru Görüş, Doğru Karar, Doğru Söz, Doğru Eylem, Doğru Yaşayış, Doğru Çaba, Doğru Hatırlama, Doğru Düşünmedir...” (Samyutta Nikaya, V, 420 ff.).

Bu kısa, ama anlamlı öğütlerin söylemek istediği şey oldukça açıktır. *Dukkha*, yahut acı, günlük dünyevî hayatın özünde vardır, bencil tatminler için duyulan sürekli arzunun dolaysız bir sonucudur; bunun sona ermesi ancak bu arzuyu büsbütün susturmakla gerçekleşebilir; insan, kendini bencil arzulara kaptırmak ile aşırı çilecilik arasında orta bir yolda yürüyerek, dürüst, doğru, iyi düzenlenmiş bir hayat sürerek buna erişebilir, erişmelidir de. Buddha'ya göre *dukkha* (acı), *samudaya* (sebep), *nirodha* (bastırma) ve *marga* (yol) manevî bir aranmanın dört Soy Hakikatıdır (*Catvari arya-Satyani*). Bunların anlaşılması, manevî arama için *sine qua non* (vazgeçilmez şart) dur. Buddhist öğretinin acı ve acı çekme üzerinde böylesine durması, bazı batılı bilginleri onu kötümserlikle damgalamaya kadar götürmüştür¹. Fakat şunu unutmamak ki, Buddha'nın hayatı, düşüncesi iyimser ilhamlarla doludur; bu hayatın, bu dünyanın kötülüklerinden kaçınılabileceğini, insanın ruhi çabalarının amacı olan Nirvana'ya herkesin erişebileceğini temin eder.

Zaman geçtikçe, görünüşte basit bu öğretilerden birçok ince, derin mezhepler çıktı. Bunların en önemlisi *Pratitya Samutpada*, yani “Bağumlu meydana gelmenin kanunu” yahut “Nedenli meydana gelmenin ilkesi” diye tanınır. Buddha öğretisinin ana bölümünü, yahut ta aydınlanmasının son safhasını meydana getirdiği, arasıra ileri sürülen *pra-*

¹ Buddha, Hindistan'da ve kendi zamanında kötümserliği, eylemsizliği yoklamayı öğretiyor diye yerilmişti. Söz gelişi Siha, Buddhisme girmeden önce, Buddha'dan, etrafta dolaşan bu yergiyi açıklamasını ister. Buddha sâkince, kendisinin öğrettiği eylemsizlikle yok olmanın, ancak vücudun, sözün ve aklın sakat, ahlâka aykırı, zararlı olan bu yanlış kullanılışı ile ilgili olduğunu söyler; öte yandan, eyleme inanıyor, öğrencilerine yararlı, ahlâklı, faydalanabilir olan, doğru bir vücut, söz ve akıl idaresini öğretiyor, onları buna alıştıyordu (Mahavagga, Vinaya Pitaka.).

titya-samutpada sıra bakımından bir öncekinin, arkasından geleni ortaya çıkardığı oniki maddeden kurulmuştur.

Bu on iki halkalı nedensellik zinciri, kendi kendisini şu şekilde dile getirerek açıklar: Bilgisizlikten (*avidya*) İrade Eylemleri (*samskaras*) çıkar, ondan Kendi Kendini Bilme (*Vijnana*), ondan da İsimle Şekil (*nama - rupa*) çıkar; ondan Altı Duyu (*Sadayatana*: altıncısı akıl); ondan da Dokunma (*sparsa*), ondan Duyma (*Vedana*), ondan da Şiddetli İste-me (*trsna*) çıkar; ondan İlgi (*upadana*), ondan da Oluş (*bhava*), ondan Yeniden Doğma (*Jati*), ondan da İhtiyarlıkla Ölüm (*jara-marana*) ve acı çekme, ağlama, elem, dert, umutsuzluk gibi bir yığın kötülükler çıkar.

Bağımlı meydana gelme kanunu ile yönetilen Hayat Çarkı, bilgisizlikten doğuşa, oradan vücuda miras kalan bütün kötülöklere kadar sonu gelmez bir daire boyunca döner durur. İnsan acısının sebebi olan arzunun kökleri, üç açık nitelik taşıyan varoluşun esas tabiatını bilmemektedir (bir çeşit evrensel bilgisizliktir); varoluşun üç açık niteliği ise şunlardır: kalıcı olmama (*anicca*), cevhersizlik (*anatta*), acı çekme (*dukkha*).

İlk niteliğin önemle belirttiği nokta, bu evrenin hiçbir yerinde öncesiz-sonrasız, değişmeyen bir varlığın bulunmamasıdır. Hiç bir nesne yahut varlık, iki saniye bile aynı kalamaz; gerçekte, geçici ve bileşiktir de ondan. Buddha, tabiat ve ruh olaylarını çözümlerken, varolan şeylerin, beş unsurun, yahut kümenin (*Skandhas*) — yani maddelik, duygular, algılar, zihni biçimlemeler, farkında olma — karışımından başka bir şey olmadıklarını söyler (*Digha Nikaya* 22). Buddha'ya göre varolma yoktur, yalnız oluş vardır. Varoluş sürekli bir akış içindedir; bunun içindir ki, her kalıcılık fikri, kuruntu ve acı çekmenin kaynağı olan temel bilgisizliğin bir parçasıdır.

İkinci nitelik ilk niteliğin mantıklı bir gelişmesidir. Hayat, yukarda sözü edilen beş kümenin karışımından başka bir şey değilse, ortada “cevher” yahut “ruh” denecek ne kalır ki? Buddhismin hayat görüşünde öncesiz-sonrasız, değişmiyen bir “ben'in”, bir ruhun bulunmaması bundan ileri gelir. Hindistan'da, öbür dinî-felsefî inançlarla Buddhism arasında-ki, öğretî bakımından, temel ayrılıklardan biridir bu.

Son nitelik, ilk iki niteliğin tabii bir sonucudur: varoluş kalıcı olmazsa, cevhersiz olursa, hayatta ne gerçek sevinç, mutluluk, ne dinlendirici huzur, ya da avuntu bulunabilir. Acı, hayatın her yönünde temelli, kaçınılmaz bir şekilde vardır.

Peki, Buddhismin Dharma'sına göre, hayatın en son ereği olabilecek

bir şey, sonrasız, gerçek, mutlu bir şey yok mudur? Vardır, o da *Nirvana*'dır: bütün arzuların büsbütün söndürülmesi, bütün bencil isteklerin sonuncu "sönüşü", Buddha ve Arhatlar (değerli azizler) gibi eksiksiz varlıkların eriştiği sonrasız mutluluk. Nirvana, doğunun, bozulmanın, ölümlün keder verici, bitimsiz çemberine insanı bağlı tutan bukağılardan kurtulmadır; o durumun sona ermesidir. Buddhismin gerçek özü, kendine vergi kokusudur bu kurtuluş. *Vinayapitaka*'da (I, 239) Buddha'nın şöyle dediği yazıdır: "Nasıl ki ulu denizin tek tadı vardır, tuzun tadı, öğretimin de tadı tektir, kurtuluşun tadı". Nirvana, bir iç yaşantı, bir manevî kavrayış durumu olduğundan, bizim sonlu, sınırlı deyimlerimizle, gerektiği gibi dile getirilemez. Kişisel olmayan, dile getirilemeyen, en yüksek Nirvana Gerçeği, insan kategorilerinden, kavramlarından, kavramalarından çok ötede, mistik bir gerçekleştirme alanıdır. Buddha, Nirvana'yı tanımlamağa, ne olduğunu ayrıntılarıyla anlatmağa pek önem vermez; bunun yerine, tıpkı kendisinin yaptığı gibi, insanın, çalışarak kendi kurtuluşunu sağlaması, aydınlanmasına erişmesi gerektiğini ısrarla söyler. Nirvana'nın sırf bir yok olma durumundan uzak olduğu, *Milindapanho*'daki (V, 6) Nirvana için söylenmiş şu sözlerden açıkça anlaşılmalıdır: "Şanlı bir kent, lekesiz ve bozulmamış, katkısız ve ak, yaşlanmaz, ölümsüz, emîn, durgun ve mutlu." Burada, *Upanisad*'ların Dünya-Ruhu kavramına, *Brahman*'a çok yaklaşır.

Nirvana'ya, yukarda andığımız Sekizli Soy Yolda içten gelerek, durmadan yürümekle erişilebilir. Bu amaçla Buddhism, yüksek bir ahlâk düzeni geliştirir. Bu ahlâkta, tabiatüstünün bilgisinden, ona inanmadan çok, insanın davranışları ve tabiatı üzerinde, ana erdemlerin sürekli olarak, bile bile gerçekleşmesi üzerinde ısrarla durulur. Sekizli Soy Yol, Buddha'nın dediği gibi Orta Yoldur. Bu yol, her iki uçtan — yani, duyu hazlarının aranması ile, kendini ezmeye düşkünlükten — uzak durur.

Sekizli Yolda ilk adım, (I) varoluşun göze çarpan üç niteliği, (II) "dört soy hakikat" ve (III) "bağımlı meydana gelme" kanunu üstüne Doğru Görüştür. İkinci adım, bütün dünyevî ilgilerden vazgeçileceği üstüne Doğru Karardır. Bu iki adıma birden "Daha Yüksek Bilgelik" denir.

Sekizli Yolda, bundan sonra gelen üç adım, ahlâk disiplinlerini meydana getirir. Bunlar: (I) Doğru Söz, yani, yalandan, sert konuşmadan, çekiştirmeden, başiboş dedikodulardan sakınmak; (II) Doğru Eylem, yani öldürme, hırsızlık, eînsî uygunsuzluktan sakınmak; (III) Doğru Yaşayış, yani her türlü değersiz işlerden, silâh, canlılar, sarhoş edici şeyler, zehir ticareti gibi şeylerden sakınmaktır.

Hepsi birden “Zihni Disiplinler” diye adlandırılan son üç adım: (I) doğmamış kötü düşünceleri bile önlemek, doğmuş kötü düşünceleri atmak, doğmakta olan iyi düşünceleri geliştirmek, doğmuş iyi düşünceleri beslemek için gereken Doğru Çaba; (II) Doğru Hatırlama, yani vücudun, duyuların, zihnin ve zihin nesnelere durumları üstüne tutarlı ve Doğru Düşünme; (III) Doğru Merkezlenme (Concentration), yani *Samadhi*, yahut mistik düşünme, ki bu sırada iç ben, hakikatin doğrudan doğruya sezilmesi için ayarlanır. *Samadhi* durumunda olan bir öğrencinin zihin açıklığı üstüne *Avakamsaka Sutra* der ki: “Evren, evrendeki her şey, onun ruhuna sessizce yansır, yıldızlı göğün durgun denize vurması gibi.”

Acının dindirilmesine götüren, *Nirvana*'ya eriştiren Sekizli Soy Yol budur işte. *Buddhismin* bütün ahlâkı, *Dhammapada*'nın bir dördlüğü ile özetlenebilir (XIV, 5):

*Her türlü kötülükten sakınmak,
İyi eylemlerin olgunlaştırılması,
Zihnin arıtılması,
— Budur öğretisi Buddha'ların.*

Gerçek *Buddhist*, *Nirvana*'ya götüren bu Soy Yolda yürürken, *Suttanipata*'da güzelce anlatıldığı gibi, yol boyunca vaktini hep “Yüce Ruh-durumu”nda geçirir (143 ff):

*“Her canlı, güçlü-zayıf, büyük-küçük, görünen-görünmeyen
yakın-uzak, doğmuş-doğmamış, her canlı, sevinçle
dolup taş!*

*“Kimse kimseyi aldatmaya, ne bakımdan olursa olsun,
kimse için kötülük düşünmiye, öfkeye, kine kapılarak
kimsenin kötülüğünü istemiye.*

*“Ömrü boyunca tek çocuğu üstüne titriyen bir ana gibi,
bütün canlıları kucaklayan bir sevgi duymalı kişi!*

*“Baştan başa bütün dünya için sınırsız bir sevgi
duymalı kişi, dizginlenmemiş düşmanlıktan uzak
bir sevgi! Dururken, yürürken, otururken, yatarken...
sevgisini hiç unutmamalı, sevgisi hiç sarsılmamalı.
İnsanların “Yüce Ruh-durumu” dedikleri budur çünkü.”*

Gerçekten insan, *Buddha*'nın öğretilerini okudukça, dinî-felsefî düşüncesinin, insan ruhunun (spirit) doğurduğu en soy düşüncelerden biri olduğunu dahabir duyar.

VI

Aydınlanmış Öğretmen, Gautama Buddha böyle yaşadı ve öğretti ki, manevî kurtuluşa götüren ancak ahlâk yoludur. Yeni Hindistan'da Mahatma Gandhi aynı hakikatı yaşadı, başkalarına da öğütledi. Buddha insan ruhunun çoğu zaman arzuladığı tutkularla hazlardan büsbütün uzak kalmayı şart koştuğu halde, bildirisi ve mission'u daha hayattayken Hindistan'da, parinirvana'sından sonra da yabancı ülkelerde, özellikle Asya'da çok büyük bir başarı kazandı. Sir Edwin Arnold "Asya'nın Işığı" der onun için. Barth ise "Dünyanın Işığı" der. Hintli hakan Asoka (M.Ö. 269-237) Buddhist Dharma'nın öyle etkisi altında kalmıştı ki, bir sürü kanlı fetihlerden sonra, savaştan, şiddetten uzak kalacağına ant içti, Buddhismin barış sever ilkelerini devlet dini olarak yerleştirdi. Sonraki yüzyıllarda Buddhist keşifler, Ustaları gibi kurtuluş öğretisini yaymak, getirdiği evrensel sevgi ve iyilik bildirisini, Doğunun, Batının en uzak köşelerine kadar götürmek için her şeylerinden vazgeçtiler. Buddhism, yavaş, fakat geniş adımlarla, Doğuda Tibet, Burma, Nepal, Seylan, Tambodia, Annam, Çin, Japonya, Kore, Mançurya ve Mogolistan'a, Batıda Afganistan, Pamir, Türkistan, Suriye ve Filistin'e kadar parıltısını yaydı, her yerde basit insana iç huzur, avuntu getirdi. Tarih gösteriyor ki, Buddhismin aracılığıyla Hindistan'ın, öbür Asya milletleriyle temasa gelmesi, hepsinde hem manevî gücün hem de yaratıcı çabanın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ruhların buluşması, gönüllerin birleşmesi oldu sanki. Asya'nın Hindistan'da, Çin'de, Tibet'te ve Japonya'da gördüğü en üstün sanatın büyük bir kısmının kökleri bu uyarıcı buluşmadadır. Hindistan'ın Asya ile karşılaşmasını, bu parlak, önemli, anlam dolu karşılaşmayı, burada anlatmıyacağım. Ancak şunu söyleyeyim ki, Buddha'nın öğretilerindeki yüce ihtişam, insanlığın vicdanında silinmez bir iz bırakmıştır. Aydınlanmış Dünya - Öğretmeni, insanlığın Destu, Kurtarıcısı olmuştur.

Gerçekten, ahlâk idealizminin yüce ihtişamı, eski dünya için olduğu gibi, yeni dünya için de aynı tazeliği, aynı çekiciliği taşır. Çağımızın insanı, hazza düşkünlük, yanlış görüşler, sahte değerler, bilgisizlik ve kurnuntu kurtlarından kurtulup hürriyete kavuşmak istiyorsa, tek amaçla çalışarak — Buddha'nın yaptığı, öbür insanları da yapmağa yeltediği gibi — kendi kurtuluşunu kendisi sağlasın.

Buddha'nın zamanından bu yana 2500 yıl geçti. İki yıl önce, 1956 da Hindistan'da, Burma'da, Seylan'da, Nepal'da ve başka ülkelerde, 2500 üncü yıl dönümü geniş çapta kutlandı. Hindistan'ın millî sembolü, Dhar-

ma-cakra'dan, yani "Kanun Çemberi" nden alınmıştır. Geçmişte Budhizm, Hindistan'ın dünyaya sevgi, dostluk armağanıydı; bu armağan doğru, iyi, güzel (*satyam, sivam, sundaram*) olan her şeyi temsil ediyordu. Bugün Hindistan kendisine kalan yüksek ahlâk anlayışının kutsal mirasına bağlı kalarak şanıma değer olduğunu göstermelidir; bu yüksek ahlâk anlayışı, hoş görme, şiddet kullanmama, insanın değeri, bütün insanların manevî eşitliği, bütün insanlığa dostluk, tabiattaki hayata saygı beslemedir.

Yazıma son verirken Hindistan'ın yaşayan en büyük filozofu, ikinci başkan Dr. Sarve Palli Radhakrsha'nın, Aydınlanmış Dünya - Öğretmeni Gautama Buddha'ya, şu sözlerle ödemiş olduğu saygı borcunu burada tekrarlamak isterim: "Yüce Buddha, bütün çağlar için, yoğun sükûn, dalgın incelik, tatlı durgunluk ve derin sevgiyle dolu Doğu ruhunun örneği olmuştur."

Çev: İoanna Kuçuradi